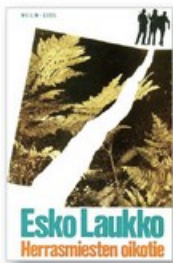

Mauri Sariola ja Prinzmetalin angina pectoris

Mauri Sariola kuvaa romaanissaan Herrasmiesten oikotie yllättävän tarkasti harvinaista sydänsairautta, joka tunnistettiin lääketieteellisissä julkaisuissa vasta vuosia myöhemmin. Miten dekkarikirjailija saattoi olla aikaansa edellä lääketieteen kuvauksessa? Taustalla oli luultavasti Sariolan läheinen suhde Kittilässä toimineeseen kunnanlääkäri Pekka Peltoseen.

MAURI SARIO-LAN *Esko Laukon* nimellä kirjoittama romaani *Herrasmiesten oikotie* (Weilin+Göös) ilmestyi vuonna 1966. Kirjassa on hyvä kuvaus vakavasta sydänsai-

raudesta, joka selvityksemme mukaan mainitaan ensimmäisen kerran kotimaisessa lääketieteellisessä kirjallisuudessa vasta vuonna 1972. Silloin ilmestyi *Duodecim*-lehdessä **Martti Heinin** katsaus "Elektrokardiografia koronaaritaudissa".

Sydänpotilas

Romaanissa *Anna*-niminen, 52-vuotias nainen riitelee erään miehen kanssa ja sanoo: "Mieleni meni pahaksi". Hetken päästä tapahtuu seuraavaa: "Nainen kouraisi sydänalaansa. Jokin sisäinen kipu väärästi naiset kasvat. Äkkiä Anna kavahti ylös. Jo äskenkin pelottavan kalpeiksi käyneet kasvat kävivät tuhkanharmiksi ja käsi lennähti jälleen sydänelle. Toinen käsi kohosi kohti kur-

kuu. Aivan kuin jokin ulkopuolinen voima olisi äkkiä painanut hänet koukkuun, hän kumartui, otti askelen eteenpäin ja suistui sitten suulleen lattialle."

Hieman myöhemmin "hänen tuskiansa raatelema kasvoniilmeensä kirkastui", mutta sitten taas "Annan hetkeksi seestynyt ilme sameni jälleen ja piirteet vääristyivät." Hän sanoo: "Se on ...sydän. Sydänjuttu... taas. Eikä minulla ole edes lääkettä kotona." Annan "otsa oli hetkessä kastunut, niin että suuret hikiparpalat kihosivat hiusrajaan asti." Sydänkohtauksensa jälkeen Anna "näytti murheellisen riutuneelta".

Kaksi lääkäriä

Annan hoitoon osallistui kaksi lääkäriä, nuori kunnanlääkäri ja häntä kokenempi "läänsairaalan apulaisyli-lääkäri". He molemmat tunsivat hyvin sepelvaltimotaudin taudinkuvan, fyysisessä rasituksessa tulevan puristavan rintakivun, joka helpottaa, kun rasitus lakkaa. Diagnostisena välineenä heillä oli käytössään "elektrokardiogrammi".

Vanhemman kollegan mielestä kyseessä oli tyypillinen angina pectoris, jota termiä Sariolakin kirjas-

Jukka Mustonen
sisätautiopin emeritusprofessori
Tampereen yliopisto

Taisto Talvensaari
sisätautien ja kardiologian erikoislääkäri
Hämeenlinna

saan käyttää. Kunnanlääkäri oli toista mieltä. Hän oli itse nähnyt potilaan taudinkohtauksen ja kertoi, että hänen "viimeistä edellisenä kandidaattivuotenaan oli sisätautiklinikalle sattunut juuri vastaavanlainen, oloissamme hyvin harvinainen tapaus. Aortta kuroutui umpeen tietyssä tapauksessa, silloin kun sitä sääteli sydänhermojen kouristus, mitään vastalääkettä ei ollut olemassa, tai ei ainakaan vielä ollut lääketieteellisesti keksitty."

Kunnanlääkäri muisteli edelleen professorilta aikoinaan kuulemiaan opetuksia: "Ajan mittaan kohtaukset tihenivät ja käyvät ankarammiksi. Seurauksena saattaa tässä vaiheessa jo olla tajunnan menetys ja sen jälkeen oksettava tunne ynnä kova päänsärky."

Prinzmetal

Sariolan kuvaaman potilaan oirekuva poikkeaa klassisen sepelvaltimotaudin angina pectoriksesta. Tärkein ero on se, että sydänoireet eivät aluruumiillisessa rasituksessa, vaan ne alkavat levossa, joskus psyykkisen stressin laukaisemana. Vuonna 1959 amerikkalainen **Myron Prinzmetal** kumppaneineen kuvasi ensimmäise-

nä maailmassa tämän angina pectoris tautimuodon, jota he kutsuivat "variantiksi" eli poikkeavaksi. Taudin virallinen nimi on nykyäänkin *Prinzmetal*in angina pectoris. Se on paljon harvinaisempi kuin tavallinen angina pectoris.

Joillakin Prinzmetal

in angiinaa sairastavilla potilailla rintakivut alkavat yöllä. Jotkut saavat rintakipuja aamulla heräämisen yhteydessä, mutta tauti voi ilmetä myös päiväsaikaan. Oireet voivat alkaa toistuvasti samaan aikaan vuorokaudesta, ja ne voivat toistua muutaman minuutin välein tulevina kohtauksina.

Jo primaariraportissaan amerikkalaiset tutkijat esittivät hypoteesin,

Sariolan romaanin Anna kuoli sydäntautiinsa.

että tauti saattaa aiheutua sepelvaltimoiden spasmista. Myöhemmin tehdyissä lukuisissa tutkimuksissa on todettu, että näin juuri tapahtuu. Suonispasmin seurauksena sydänlihaskohtaus joutuu iskemiaan. Tilan jatkuessa pitkään seurauksena voivat olla sydäninfarkti, hengenvaaralliset sydämen rytmihäiriöt ja potilaan menehtyminen.

Näiden potilaiden sepelvaltimoiden varjoainekuvauksessa havaitaan usein eriaisteisia suonien seinämämuutoksia, mutta suonet voivat olla jopa aivan avoimet, jos niissä ei ole kuvaushetkellä supistumia. Vastaavia havaintoja sepelvaltimoista voidaan tehdä potilaan ruumiinavauksessa.

Sariolan romaanin Anna kuoli sydäntautiinsa. Nykyään on onneksi käytössä lääkkeitä, joilla sepelvaltimoiden supistelu voidaan estää. Tärkeimmät niistä ovat suun kautta nautittavat kalsiumkanavan salpaajat. Edelleenkin ei kuitenkaan ole täysin tiedossa, mikä on sepelvaltimoiden supistelun tarkka syntymekanismi.

Prinzmetal

in angiinaa sairastavilla on normaalia enemmän migreeniä osoituksena siitä, että heillä voi olla poikkeavaa verisuonten toimintaa muissakin valtimoissa kuin sepelvaltimoissa. Esioireisessa eli aurallisessa migreenissä esiintyy aivovaltimoiden supistumista ennen päänsäryn alkamista ja niiden laajentumista päänsäryn aikana.

Mielenkiintoinen yksityiskohta romaanissa on se, että Annan sydänkohtauksen katsottiin aiheutuvan aortan hetkellisestä umpeen kuroutumisesta. Tällaista ei todellisuudessa koskaan tapahdu. Saattaa olla, että kirjailija on sekoittanut aortan ja siitä lähtevät sepelvaltimot, tai sitten hän on halunnut "sariolamaisesti" tyyliä.

Kirjailijan tietolähteet

Ihmetystä herättää, miten dekkarikirjailija Sariola pystyi kuvaamaan taudin kliinisen kuvan jo vuonna 1966. Selitys on luultavasti kirjailijan läheinen tuttavuus-
suhde Kittilässä 1950-luvulta alkaen toimineeseen k u n n a n l ä ä k ä r i
Pekka Peltoseen.

Hänen kanssaan käytyihin keskusteluihin perustuu Sariolan vuonna 1959 ilmestynyt lääkäriromaanin *Ei loitsu eikä rukous* (Gummerus). Sekä Sariola että Peltonen ovat kertoneet julkisuudessa, että romaani on kertomus Pekka Peltosesta. Kirja kuvaa hyvin tarkasti hänen lääketieteen opiskeluaan Helsingin yliopistossa sekä työtään Kittilän kunnanlääkärinä.

Reijo Ikävälkön toimittamissa Sariolan päiväkirjoissa *Parempi kerta-rutina kuin ainainen kitinä* (Gummerus 1986) kerrotaan, että Sariola "oli merkittävän hyvän kuuntelijan". Jos tarina oli hänestä hyvä, hän siitä vilpittömästi nautti ja usein jotenkin muunneltuna sijoitti sen myöhemmin kirjoihinsa". On hyvin mahdollista, että Pekka Peltonen kertoi Sariolalle myös opiskeluaikoinaan kohtaamastaan todellisesta potilaasta, jonka taudinkuvauksen Sariola otti mukaan kirjaansa *Herrasmiesten oikotie*.

Mauri Sariolan lesken Tuula Sariolan kertoman mukaan Pekka Peltonen ja ehkä myös Luopioisten kunnanlääkärinä pitkään toiminut Karri Korkeala olivat todennäköisiä kirjailijan tiedonlähteitä. Myös Korkeala oli Mauri Sariolan läheinen ystävä. Korkeala tuli tunnetuksi siitä, että hän kirjoitti vuosina 1950–1953 *Medisiinari*-lehteen räväköitä pakinoita nimimerkillä *Kaljupäinen kandidaatti*.

Lääketieteen opinnot

Pekka Peltonen opiskeli Helsingin yliopistossa 1940- ja 1950-luvun vaihteissa, ja Karri Korkeala 1950-luvun alussa. Noihin aikoihin lääketieteellisen tiedekunnan yhtenä opettajana toimi "Suomen kardiologian isä", dosentti, sittemmin professori, Pentti Halonen.

Suomen Kardiologisen Seuran 30-vuotishistoriikissa vuodelta 1998 kerrotaan, että Halonen teki vuonna 1949 laajan opintomatkan Yhdysvaltojen kardiologisiin keskuksiin. Matkallaan hän tapasi Los Angelesissa Myron Prinzmetal

in, jota hän kuvasi "huomispäivän nimeksi". On mahdollista, että Halonen sai suoraan Prinzmetalilta itseltään varhaista tietoa uudesta sydäntaudista, josta hän koti-maahan palattuaan kertoi työtovereille ja opiskelijoille.

Lopuksi

Philip Rothin romaanissa *Haamukirjailija* (WSOY 1980) on ajatus: "Kun ihailee jotain kirjailijaa sitä tulee uteli-aaksi. Rupeaa etsimään hänen salaisuuttaan. Avaimia hänen arvoitukseensa." Onkohan kukaan muu maamme kirjailija ollut vastaavalla tavalla aikaansa edellä kuin Mauri Sariola?